Sàrrabus & Gerrei

unu logu de spantu

ISTITUTO D'ISTRUZIONE SECONDARIA SUPERIORE
ITCG L. EINAUDI
LICEO SCIENTIFICO G. BRUNO
MURAVERA

Andala Noa
Assòtziu Culturale

Crabonaxa

Faru de Cabu Crabonaxa

Faro di Capo Carbonara

1974

Su faru de Cabu Crabonaxa est a mesu de s'àrea marina de amparu de Cabu Crabonaxa. Est una turri arta 5 metrus, ativa de su 1974. A costau s'agatat sa sedi de su semàfuru bèciu de su 1917, furriada a statzioni metereològica.

Castiadas

Presonis Bècias

Vecchie carceri

1875-1952

Realizadas in su 1875 po arriciri is presoneris. Is primus tempus furiant malus poita nci furiat sa malària e medas privaduras. In su 1952 benit serrada sa Colònia Penali e imbucat s'ETFAS.

Murera

Turri de is Dexi Cuaddus

Torre dei 10 cavalli

1581

Sa turri de is Dexi Cuaddus est cumpònnia de una strutura a forma trapetzoidali de contonis de granitu, chi arricit unu arcu gòticu cun una turri in pitzus. Custa turri controllàt sa bia de su Sàrrabus.

Faru de Cabu Ferrau

Faro di Capo Ferrato

1925

Su faru de Cabu Ferrau est fata de una turri arta 11 metrus e de duus aposentus po cussus chi ddoi traballànt. S'incingiadura est stètia in su 1925 de parti de sa Règia Marina.
In su 1955 est stètia asseliada.
De su 1986 sa làntia est alimentada a pannellus fotovoltàicus.

Mina de Bacu Arrodas

Baccu Arrodas

1863

Sa storia de sa mina de Bacu Arrodas est liada a cussa de sa prus importanti de Monte Narba. Is primas ricercas minerarias in sa zona funt de su 1863, e fiant realizadas de calincunu prospetori de Murera peri is iscas de s'Arriu de Bacu Arrodas.

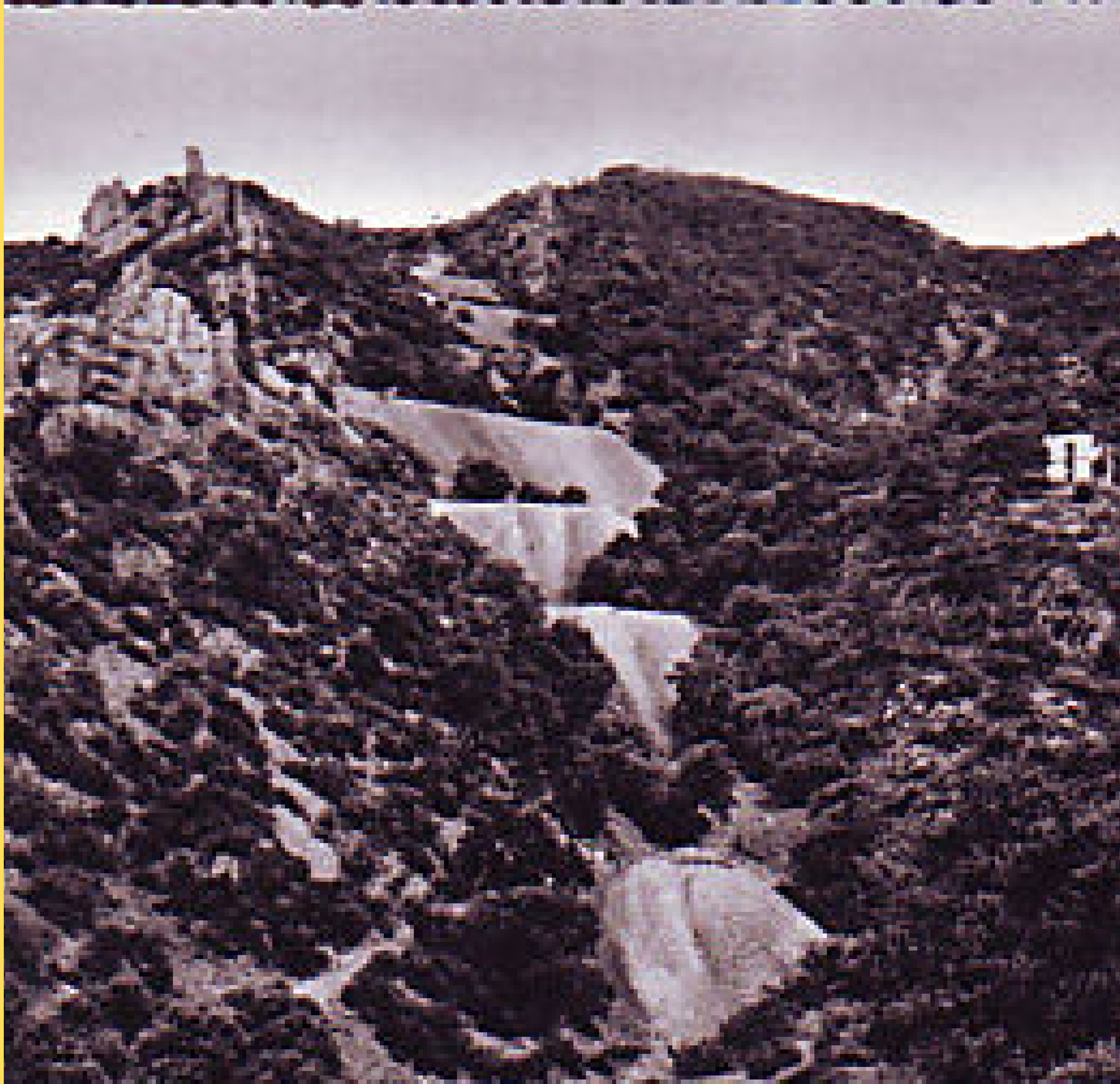

Festa de s'Aràngiu

su domìnigu a pustis de Pasca

Est ideada de sa Pro Loco de Murera, est sa prus importanti de su Sàrrabus. Connota in totu sa Sardìnnia betit in bidda genti meda de foras. S'agrùmini est sa parti principali de sa festa. Su fragu de is limonis, de su mandarinu e de is aràngius, donant a sa festa sa friscura de su beranu. A su centru de sa festa nci est sa sfilada de is etnotracas, in pitzus de is carrus si podit biri cummenti si biviat in cussu tempus, cummenti fiat su trabballu in su campu e is trabballus in domu.

Biddeputzi

Crèsia de Santa Brìgida

Chiesa di Santa Brigida

Metadi de su 1700

In Biddeputzi, acanta de sa pratza Marconi est possìbili biri una crèsia pitica, dedicada a su cultu de Santa Brìgida, pesada intra su XIV e su XV sèculu, in stili gòticu aragonesu. A foras sa crèsia est meda sèmplici, in sa faciada s'agatat s'intrada cun d-una fentanedda e su campanili a bulaconi. Est cun d-una navada ùnica cun sa pavimentatzioni in cotu, poderada da duas arcadas in stili gòticu e crobeta in linna.

Domus de Janas s'Oru

Domus de Janas S'oru

Neolìticu

In localidadi de Iba Manna, in s’oru de Murtas si podit biri sa sepoltura nomenada Domus de Janas de s’Oru.
Su monumentu est postu a is peis de unu blocu monolìticu de granitu colori de arrosa. Su primu aposentu est collegau a su segundu cun d-unu portali. In sa segunda, nci funt arrastus de traballus in s'arroca.

Casteddu de Cirra

Castello di Quirra

1250

In su Monti de Cudias s'agatat su casteddu de Cirra, intra de is 83 casteddus prus de importu de sa Sardìnnia. Est stètiu pesau de is "judikes" de Càlaris in su 1250.
Teniat sa funtzioni de amparai sa curatoria de Cirra. In su 1258 imbucat in is domìnius de Pisa.
In su 1323 passat a is cadelanu-aragonesus e divenit fèudu de s'areu de is Carroz.

Mina de Bacu Locci

Laveria miniere di Baccu Locci

a cumentzu de su sec. XX

Sa mina de Bacu Locci s'agatat in is iscas de s'arriu cun su matessi nòmini, in is làcanas meridionalis de Su Pranu.
In sa mina bogànt s'arsenopiriti.
Est stètia serrada in su 1965.

Turri de Portu Coraddu

Torre di Porto Corallo

1592

Sa turri de Portu Coradu est stètia pesada intre su 1592 e su 1599. Dda agataus in pitzus de su montixeddu a craru de su portu turìsticu, in sa foxi de su Frumindosa e si biit cun is atras turris: Mont'Arrùbiu a nord, is Salinas e Cabu Ferrau. Sa costrutzioni militari in sa bisura est in parti una aciunta de sa costruzioni spanniola, si presentat in d-una forma cilìndrica sfasada cun d-unu diametru de 10 metrus e de artaria 11 metrus a cui tocat a aciungi 3 metrus e mesu. S'aposentu est longu 6 metrus e mesu.

Turri de Murtas

Torre di Murtas

1792-1794

Sa turri de Murtas s'agatat a nord de sa praja de Murtas. Est una turri cun d-unu diàmetru de 12 metrus e un'artària de 14 metrus. Ammancat su pranu de mesu arremprasau cun d-unu stàulu. Sa turri de Murtas est una de is ùrtimas fortificatzionis antibarbarescas costruias de su governu sabàudu.

Festa de is Launeddas

su primu dominigu de austu

Su festival rapresentat sa manifestatzioni prus importanti acapiada a su strumentu antigu.
S'eventu est caraterizau de una processioni cun sa partecipatzioni de is sonadoris de launeddas chi benint de is atras biddas de s'ìsula e de is numerosus grupus folk chi sfilant con diversus bistiris tradizionalis chi rapresentant atras biddas.
Su festival de is launeddas est sa manifestatzioni chi andat a s'aciungi a s'arricu panorama de is eventus estivus e sagras chi Biddeputzi cuncordat po sa genti de foras e a sa genti de bidda.

Festa de su Mari

13-16 de austu

Custa festa si fait in su mari de Biddeputzi. Custa manifestatzioni at tènniu in custus annus unu interessu mannu de sa genti de foras.

Santu 'Idu

Su contu de is Janas

Is Janas funt criaturas de fantasia de sa traditzioni populari sarda, fèmminas piticas chi cambiant spètzia facilmenti.
Si narat chi funt dimònius a metadi intra is cristianus e sa divinidadi. Sigumenti fiant piticheddas podiant bivi aintru de is Domus, chi funt aposentus stuvaus in s'arroca.

Domus de Janas

In beridadi is Domus furiant tumbas po ponni is mortus, istuvadas in s'arroca de is civiltadis antigas sardas prus de 5000 annus fait. Furiant postas a s'oru de pari. Aintru podiant ospitai una centinaja de mortus. A su tempus si creiat meda in sa torradura a vida, is mortus furiant pintaus de grogu e de arrubiu cummenti su sànguni chi iat portau su mortu un'atra borta in vida.

Domus de Janas de Pranu Narbonis

Necropoli di Pranu Narbonis

Neolìticu

In Pranu Narbonis nci funt 3 Domus de Janas beni tentas, istuvadas in sa pedra de arena de Santu 'Idu.

Crèsia de Santu Luxòriu

Chiesa di San Lussorio

XII sec.

In su centru de sa bidda s'agatat una cresiedda dedicada a su cultu de Santu Luxòriu. Su fàbricu religiosu risultat essi incorporau in su bixinau de Òrrea. Fata in su de XII sèculu, presentat una faciada sèmplici, cun d-unu portali centrali, in pitzus unu campanili a bulaconi, invècias in is ladus s'agatant duus contrafortis.

Crèsia de Santa Maria de Òrrea

Chiesa di Santa Maria de Òrrea

imp. bizantinu, rest. 1890

Sa crèsia dedicada a Santa Maria s'agatat in su bixinau de Òrrea.
Sa faciada de sa crèsia dedicada a Santa Maria de probàbili oràginis bizantinas. In su 1890 benit torrada a fai in stili neoromànicu gràtzias a s'ingegnieri chi dirigiat is traballus in sa miniera de prata de Monte Narba.
In mesu a sa pratza, antigamenti nci fiat una funtana antiga.

Crèsia de Sant'Andria

Chiesa di Sant'Andrea apostolo

XX sèculu

Sa crèsia dedicada a Sant'Andria est sa segunda parròchia de su comunu de Santu Idu. S'agatat in d-una pratza manna in mesu de sa fratzioni de Bidd'e Majori. Est nàscia in is annus Trinta de su XX sèculu, candu est stètiu pesau su villàgiu.

Crèsia de Santu Pìlimu

Santuario di San Priamo Martire

XII sèculu

Su santuàriu s'agatat acanta de sa biddixedda de Bidd'e Majori, in d-unu situ giai frecuentau in su neolìticu. Su primu fàbbricu est stètiu pesau in edadi artumedievali e allogat ancora, ùnicum in totu sa Sardìnnia, una domu de janas. In su XVII sèculu sa crèsia benit amanniada cun s'aciunta de tres navadas. Assoru de sa crèsia s'agatant is cumpassias innui si stentànt is pilligrinus po sa festa manna chi si faiat su 28 de maju e duràt 3 diis.

Crèsia de Santu Vitu

Parrocchia San Vito Martire

Metadi de su 1700

Sa crèsia tenit orìgini antiga meda giai chi in su 591 benit arremonau unu monastèriu dedicau a su santu pròpriu ingui assoru. Sa bisura de sa crèsia torrat a su sèculu XVIII cun vàrius artaris in màrmuris polìcromus chi s'agatant aintru. Su fàbbricu est a navada sola cun 3 capellas po ladu. De is duus campanilis cussu a sa manca est prus antigu, s'àteru est stètiu aciuntu prus a tardu. Santu Vitu si festat su 15 de làmpadas.

Mina de Monte Narba

Miniera di Monte Narba

1872

Furiat sa mina prus de importu de totu su Sàrrabus innui bogànt minerali de prata de calidadi arta meda.
Sa biddixedda minerària, imoi totu derruta, teniat medas servìtzius cumenti su telèfunu e su spirali.
Acabbada s'atividadi estrativa est stètia trasformada in una sienda agrìcola, agoa serrada cussa puru.

Festa de sa Pratzida e de sa Petza de craba

su binti de axrolas

Custu eventu est dedicau a sa degustatzioni de is pratus principalis de sa bidda in custa festa arribant visitatoris de dònnia logu.

Biddesartu

Festa de Santa Bàrbara

primu lunis de làmpadas

Sa festa prus manna de sa bidda est cussa de Santa Brabara, celebrada su primu lunis de su mesi de làmpadas. Sa festa durada assummancu 4 diis e in custa ocasioni sa bidda si prenit de genti ca benit de sa Barbàgia, de su Sàrrabus. Sa festa benit fata fintzas su primu domìnigu de Argiolas po donai sa possibilidadi a is turistas e a is immigrausu de partecipai.
Is festas funt organizadas cun processionis in giru po totu sa bidda e cun cantus e ballus.

Minas de Su Suèrgiu

Minas de Su Suergiu

1854-1987

In su 1854 s'imprenditori Francesco Ferro iat cumentzau is ricercas minerarias. In su 1861 su generali Alberto Lamarmora narat in su libru "viaggio in Sardegna" ca, assoru a Armùngia est stètiu agatau unu filoni de antimòniu prus arricu de cussu de Ballau... in su friaxu de 1889 sa cuncessioni benit bèndia a sa Società Anonima Miniere e Fonderie Antimonio de Genova, ca controllàt totu su mercau italianu de custu metallu.

Armùngia

Su Nuraxi

Nuraghe Armungia

Edadi de su Brunzu

Su Nuraxi est stètiu pesau in s'edadi de su brunzu mèdiu. Est fattu de pedra calcarea. S'intrada portat unu passaditzu longu 4 metrus, chi portat a s'aposentu principali, largu prusu de 5 metrus. Sa particolaridadi chi non s'agatat in medas logus est ca sa bidda s'est svilupada a giru a giru de su nuraxi.

Ballau

Mina de Corti Arrosas

Miniera Corti Rosas

fini Otuxentus

Corti Rosas s’agatat intra Ballau e Scalepranu, bogant s’antimoniu, ad obretu in sa fini de s'Otuxentus e at serrau in su 1939.

Scalepranu

Domus de Janas de Fossada

Sito archeologico Domus de janas di Fossada

Neolìticu

In su sartu de sa bidda de Scalepranu, ddoi est su situ archeològicu de is Domus de Janas de Fossada, ca funt tumbas de s'era Neolìtica situadas in totu sa Sardìnnia. Su situ de Fossada tenit duas domus de janas beni allogadas. Acanta a sa domus ddoi est sa crèsia de sartu de Santu Juanni Batista, ca est posta in mesu a unu parcu piticheddu innui nci funt mesas po papai, unu nuraxi e sa mitza de Fossada.

Festa de Santu Juanni Batista

22-25 de làmpadas

In Scalepranu sa festa in onori de su santu Juanni Batista durat cuatru diis, sa prima est dedicada a sa mùsica.
A merici faint sa missa in crèsia, e sa processioni de sa crèsia de su santu, una borta arribaus agataus una pichetada po totus is partecipantis po acabbai sa festa is grupus sonant po fai unu concertu

Minas de Masoni Pitzudu

Ex Miniera di Masoni Pitzudu

in sa metadi de su 800

Aberta in sa metadi de su 800 e serrada pagu dopu su 1936. Beniant estratus antimonite, arsenopirite, pirite e schelite.

Silius

Casteddu de Sassai

Castello di Sassai

XII sec.

Su casteddu de Sassai s'agatat in sa parti meridionali de su Gerrei, est in una positzioni stratègica ca permitit de castiai totu su territòriu. No s'agatant documentus, ma si sciit ca est stètiu pesau in su XIII sèculu da su giudicau de Casteddu, e furiat controllau de Pisa, po difendi is làcanas cun su giudicau de Arborea. Su monumentu est stètiu postu in seguresa e si podit abisitai.

Minas de Silius

Fluorite di Silius S.P.A

1916

Su giacimentu de Silius est caraterizau de mineralizatzionis de tipu filonianu. Is perdas incassantis funt: proforoidi, arenargias, argilloscisti e granitus de su paleozòicu. Is primus episòdius de ricerca (galena) furiant de su 1916-17 in sa zona de su Spinosu e de Ortu, in su 50 s'interessu pertocat puru sa Fluorite. Is minas de Genna Tres Montis e Muscadroxu benint donadas in cuncessioni a sa Mineraria Silius Spa nel 1954 e a sa Mineraria Ichnusa Spa in su 1963. In su 2003 si serrat sa licuidatzioni de su EMSA e is atzionis benint trasferias a sa Regioni Autònoma de Sardigna.

Pauli Gerrei

Crèsia de Santu Nigola

Parrocchia San Nicola

1600

Sa crèsia si pentzat siat stètia costruia in su 1600 e agoa ammanniada de su canònicu Lecca impari a su Comunu po essi cunsacrada in su 1926 de Munsenniori Piovella

Camminu de Sant'Iroxi Obispu

Camminu de Sant'Iroxi Obispu

In sa zona de su Sarrabus nci est unu camminu de interessu nomenau “Camminu de Sant'Iroxi Obispu”. Est longu 325 chilometrus ma balit sa pena po is logus bellus meda.
Custu camminu si ispirat a su personaggiu de Sant'Iroxi Obispu (Giurgiu de Suelli), biviu faci a su 1000, chi andat de s’Ogliastra, a sa Barbagia orientale a is Supramontes.
In generale si movit de Casteddu, tzitadi de nascimentu de su santu, e sighit fintzas a Orgosolo-Oliena, arribendi fintzas a Urzulei innui si podit seberai chi andai faci a sa costa de Arbatax.

Traballu ammaniadu dae sos dischentes de s'Istitutu de Istrutzione Superiore "Einaudi-Bruno" de Murera in su laboratòriu extracurricolare "Cultura, arte, territòriu e tradiziones... in sardu" - Programma FRAILES de s'Assessoradu de s'Istrutzione Pùblica, Benes Culturales, Informatzione, Ispetàculu e Isport - Servìtziu Limba e Cultura Sarda - Annu Iscolàsticu 2022/2023

Dischentes

Anedda Michele
Boi Ettore
Broccia Ariel
Cappai Roberta
Cogoini Greta Angelica
Cuccu Alessio
Faa Riccardo
Fanni Rita
Farci Alessia
Lai Samuele
Lara Nicola
Ledda Maria Cristina
Loi Joele
Lusso Francesco
Marteddu Luca
Martinez Edoardo
Masala Marta
Monni Federico
Murgioni Andrea
Porcu Alessio Beniamino
Porcu Francesca Valentina
Siddi Pietro
Spanu Mauro
Vargiolu Manuel
Porcu Sofia

Coordinamentu

"Assòtziu Culturale "Àndala noa"

Esperta

Dot.ra Valèria Lecca

Collaboradore

Danilo Melis

Referente de su progetu

Prof.ra Noemi Manca

Tutor

Prof.ra Angèlica Musiu